

שבע מצוות בני נח

אך-בְּשֶׁר בְּנֶפֶשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכְלוּ

(בראשית ט, ד)

ברייאתא בסנהדרין נו ע"א מלמדנו: 'תנו רבנן': [שבע מצוות נצטוו בני נח:] [דינין] [להקים בתי דין בכל עיר ועיר] וברכת השם [בלשון סגי נהור] ע"ז [עבודה זרה] גילוי עריות ושפיכות דמים וגזל ואבר מן החי. יש חכמים שהוסיפו מצוות נוספות והשלימו את המספר לעשר (שם, עמ' ב). שבע מצוות בני נח הן הבסיס המוסרי לאנושות כולה, ובסיס זה לא יכול להתקיים ללא בתי דינין, לאמור, ללא שלטון החוק וביסוסו לא תיתכן חברה אנושית מוסרית לא בין אדם לבוראו (ברכת השם וע"ז), לא בין אדם לחברו (גילוי עריות, שפיכות דמים וגזל) ולא בין אדם לבעלי חיים (אבר מן החי).

הגמרא מחפשת מקורות ואסמכתאות לקביעת הברייאתא, ומביאה, בין היתר, את הפסוק הנ"ל כאסמכתא לאיסור אבר מן החי. [1]

בעל ספר החינוך מציין כי 'פרשת אלה תולדות נח אין בה מצוה', כיוון שספרו מיוחד למצוות 'שנתן האל ברוך הוא לעמו ישראל'. [2] האם מצוות שניתנו לבני נח אינן מחייבות את עם ישראל? האם לפנינו שתי מערכות מוסריות שונות לישראל ולעמי העולם? איסור אבר מן החי המובא לעיל נאמר לבני נח מפורשות בפרשתנו, ולא יעלה על הדעת שהוא אינו מחייב את בני ישראל, ומדוע התעלם בעל ספר החינוך ממצווה זו?

לאמיתו של דבר כולל בעל ספר החינוך את איסור אבר מן החי במצוות לא תעשה המצויות בפרשת ראה (דברים יב כג: 'רַק חֶזֶק לְבָלְתִּי אֶכֶל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ וְלֹא-תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם-הַבֶּשֶׂר'). הסתמכותו של בעל ספר החינוך על הפסוק הזה מובנת, שכן הגמרא בחולין (קא ע"ב - קב ע"א) אומרת: ת"ר: [אבר מן החי נוהג בבהמה חיה ועוף בין טמאין ובין טהורין דברי רבי יהודה ורבי אלעזר:] [וחכמים אומרים אינו נוהג אלא בטהורין]. אמר ר' יוחנן ושניהן מקרא אחד דרשן: [רק חזק לבלתי אכול הדם וגו'] (ההדגשה שלי - י"פ).

איסור אבר מן החי נמסר אפוא פעמיים, בפרשת נח ובפרשת ראה, והדגשה כפולה זו היא הרמז להחלתו גם על בני ישראל, כמשמע מהגמרא בסנהדרין נט ע"א המביאה את שני המקורות ושואלת: 'למה לי למיכתב לבני נח [בפרשת נח] ולמה לי למשני בסיני [בפרשת ראה?]' הגמרא משיבה שם, כי 'כל מצוה שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני לזה ולזה נאמרה'. [משמע מדברי הגמרא שהאזכור הכפול של האיסור נועד להבליט את תחולתו המקיפה הן לבני נח והן לבני ישראל].

הרמב"ם מתייחס לכפילות האזכור מנקודת ראות אחרת, לא לתחולה אלא למהות, לא לריבוי המצווים על האיסור, אלא לכפילות האיסור גופו, היינו שני איסורים לפנינו, וכפי שנוכח להלן איסור אחד חל על בני ישראל ובני נח כאחד, והאיסור השני חל רק על בני ישראל בלבד.

במשנה תורה, קדושה, הלכות מאכלות אסורות, פרק ה, הלכה א: פוסק הרמב"ם: 'מפי השמועה למדו' [3] שזה שנאמר בתורה לא תאכל הנפש עם הבשר [פרשת ראה] לאסור אבר שנחתך מן החי. ועל אבר מן החי הוא אומר לנח אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו [פרשת נח] (ההדגשות שלי - י"פ). גם בספר המצוות הרמב"ם מציין כי לפנינו שני לאוין: 'לא תאכל הנפש שהוא אסור האבר' [פרשת ראה], 'והלאו השני [...] שהוא אסור בשר החי [...] וכבר נכפלה האזהרה בעניין בלשון אחר באמרו לנח באבר מן החי אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו'. [4]

דיוק זה בלשון הרמב"ם מביאנו להבחנה נוספת במהות איסור אבר מן החי השונה לגבי בני נח ולגבי בני ישראל. בני נח לא הוזהרו על טרפות ונבלות אלא על אבר מן החי כל עוד הבשר 'בנפשו דמו', שיש בזה משום אכזריות כלפי בעל-החיים השותת דם כל עוד הוא חי. ואילו בני ישראל הוזהרו אזהרה נוספת גם מפני טרפות ונבלות, היינו אכילת בשר שלא נשחט כדין. אכילת אבר שנחתך מן החי אסורה משום טרפה, ואיסור זה הוא ייחודי רק לבני ישראל. [5] משום כך צדק בעל ספר החינוך שביכר להסתמך על הפסוק בפרשת ראה וכלל בכך את שני האיסורים הכלולים באזהרה על אבר מן החי.

פרופ' יהודה פרידלנדר

הערות:

1. הרמב"ם סבור ש'על ששה דברים נצטווה אדם הראשון. על ע"ז, ועל ברכת השם, ועל שפיכות דמים, ועל גילוי עריות, ועל הגזל, ועל הדינים, אע"פ שכולן הן קבלה בידינו ממשנה רבנו, והדעת נותנת להן, מכלל דברי התורה יראה שעל אלו נצטווה. הוסיף לנח אבר מן החי שנאמר אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו. נמצאו שבע מצותי'. ראה: משנה תורה, שופטים, הלכות מלכים, פרק ט, הלכה א. אגב, הרמב"ם מונה את 'הדינים' בסוף הרשימה ללמדך כי קיום הדינים הוא ערובה לקיום שאר המצוות המוסריות הללו. הכללת 'דינים' בראש הרשימה או בסופה מרמזת על אותו עיקרון.
2. אגרת המחבר, מהדורת חיים דב שעוועל, ירושלים תשי"ד, עמ' לא.
3. השווה הערה 1, לעיל.
4. מצוות לא תעשה, קפ"ב. ראה: ספר המצוות להרמב"ם עם השגות הרמב"ן, מהדורת ח"ד שעוועל, ירושלים תשנ"ב, עמ' שכט. הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות, שם) פוסק כחכמים ש'איסור אבר מן החי נוהג בבהמה חיה ועוף בטהורים אבל לא בטמאים'.
5. דיוק זה מיוחס להר"י רבינוביץ מפוניבז בשו"ת נאות יעקב סי' יב. ראה: אנציקלופדיה תלמודית, ערך אבר מן החי, כרך א, עמ' קח.